

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

1. The Collection of the Long Discourses -
Subcommentaries (1. Dīgha Nikāya - Tīkā)

1. Subcommentary on the Chapter on the Aggregate of Morality
(1. Sīlakkhandhavaggaṭīkā)

3. Commentary on the Discourse to Ambaṭṭha
(3. Ambaṭṭhasuttavaṇṇanā)

PaliVerse

1.The Collection of the Long Discourses - Subcommentaries

1. Subcommentary on the Chapter on the Aggregate of Morality

3. Ambaṭṭhasuttavaṇṇanā

Addhānagamanavaṇṇanā

254. Apubbapadavaṇṇanāti atthasaṃvaṇṇanāvasena heṭṭhā aggahitatāya apubbassa padassa vaṇṇanā atthavibhajanā. “Hitvā punappunāgatamattha”nti hi vuttaṃ. Janapadinoti janapadavanto, janapadassa vā issarā rājakumārā gottavasena kosalā nāma. Yadi eko janapado, kathaṃ bahuvacananti āha “rūḷhisaddenā”ti. Akkharacintakā hi īdisesu ṭhānesu yutte viya īdisaliṅgavacanāni icchanti, ayamettha rūḷhi yathā aññatthapi “kurūsu viharati, aṅgesu viharatī”ti ca. Tabbisesanepi janapada-sadde jāti-sadde ekavacanameva. Porāṇā panāti pana-saddo visesatthajotano, tena puthuatthavisayatāya evañcetaṃ puthuvacananti vakkhamānavisesaṃ joteti. Bahuppabhedo hi so padeso tiyojanasataparimāṇatāya. Naṅgalānipi chaḍḍetvāti kammappahānavasena naṅgalānipi pahāya, nidassanamattañcetaṃ. Na kevalaṃ kassakā eva, atha kho aññepi manussā attano attano kiccaṃ pahāya tattha sannipatiṃsu. “So padeso”ti padesasāmaññato vuttaṃ, vacanavipallāsenā vā, te padesāti attho. Kosalāti vuccati kusalā eva kosalāti katvā.

Cārikanti caraṇaṃ, caraṇaṃ vā cāro, so eva cārikā. Tayidaṃ maggagamaṇaṃ idhāhippetāṃ, na cuṇṇikagamaṇamattanti āha “addhānagamaṇaṃ gacchanto”ti. Taṃ vibhāgena dassetaṃ “cārikā ca nāmesā”tiādi vuttaṃ. Tattha dūrepīti nātidūrepī. Sahasā gamananti sīhagamaṇaṃ. Mahākassapapaccuggamaṇādiṃ ekadesena vatvā vanavāsītissasāmaṇerassa vatthum vitthāretvā janapadacārikaṃ kathetaṃ “bhagavā hi”tiādi āraddhaṃ. Ākāsaḡāmīhi eva saddhiṃ gantukāmo “chaḷabhiññānaṃ ārocehi”ti āha.

Saṅghakammavasena sijjhamānāpi upasampadā satthu āṇāvaseneva sijjhanato “buddhadāyajjaṃ te dassāmī”ti vuttanti vadanti. Apare pana aparipuṇṇavāsivassasseva tassa upasampadaṃ anujānanto “dassāmī”ti avocāti vadanti. Upasampādetvāti dhammasenāpatinā upajjhāyena upasampādetvā.

Navayojanasatikampi ṭhānaṃ majjhimadesapariyāpannameva, tato paraṃ nādhippetaṃ turitacārikāvasena agamanato. Samantāti gatagataṭṭhānassa catūsu passesu samantato. Aññenapi kāraṇenāti bhikkhūnaṃ samathavipassanātaruṇabhāvato aññenapi majjhimamaṇḍale veneyyānaṃ ñāṇaparipākādikāraṇena majjhimamaṇḍalaṃ osarati. “Sattahi vā”tiādi “ekamāsaṃ vā”tiādinā vuttānukkamena yojetabbaṃ.

Sarīraphāsukatthāyāti ekasmiṃyeva ṭhāne nibaddhavāsavasena ussannadhātukassa sarīrassa vicaraṇena phāsukatthāya. Atṭhupattikālābhikaṅkhanatthāyāti aggikkhandhopamasutta maghadevajātakādi desanānaṃ viya dhammadesanāya

aṭṭhuppattikālaṃ ākaṅkhamānena. Surāpānasikkhāpadapaññāpane viya
sikkhāpadapaññāpanatthāya. Bodhaneyyasatte aṅgulimālādike bodhanatthāya.
Kañci, katipaye vā puggale uddissa cārikā nibaddhacārikā. Tadaññā anibaddhacārikā.

Dasasahassi lokadhātuyāti jātikhettabhūte dasasahassacakkavāle. Tattha hi satte
paripakkindriye passitūṃ buddhaññāṇaṃ abhinīharitvā tṛito bhagavā ñāṇajālaṃ
pattharatīti vuccati. Sabbaññutaññāṇajālassa anto pavitṭhoti tassa ñāṇassa
gocarabhāvaṃ upagato. Bhagavā kira mahākaruṇāsamāpattiṃ samāpajjitvā tato
vutṭhāya “ye sattā bhabbā paripākaññā aṇṇa mayā vinetabbā, te mayhaṃ ñāṇassa
upaṭṭhahantū”ti cittaṃ adhiṭṭhāya samannāharati. Tassa saha samannāhārā eko vā
dve vā bahū vā tadā vinayūpagā veneyyā ñāṇassa āpāthamāgacchanti ayamettha
buddhānubhāvo. Evampi āpāthamāgatānaṃ pana nesaṃ upanissayaṃ pubbacariyaṃ
pubbahetuṃ sampati vattamānañca paṭipattiṃ oloketi, tenāha “atha bhagavā”tiādi.
Vādapaṭivādaṃ katvāti “evaṃ nu te ambaṭṭhā”tiādinā mayā vuttavacanassa “ye ca
kho te bho gotama muṇḍakā samaṇakā”tiādinā paṭivacanaṃ katvā tikkhattuṃ
ibbhavādanipātanavasena nānappakāraṃ asambhivākyāṃ sādhusabhāvāya vācāya
vattuṃ ayuttavacanaṃ vakkhati. Nibbisevananti vigatatudanaṃ, mānadabbavasena
apagatapariṇipphandaṃ attho.

Avasaritabbanti upagantabbaṃ. Icchānaṅgaleti idaṃ tadā bhagavato
gocaragāmanidassanaṃ samīpatthe bhumanti katvā. “Icchānaṅgalavanasaṇḍe”ti
nivāsanaṭṭhānadassanaṃ adhikaraṇe bhumanti. Tadubhayaṃ vivaranto
“icchānaṅgalaṃ upanissāyā”tiādimāha. Dhammarājassa bhagavato sabbaso
adhammaniggaṇhanaparā paṭipatti, sā ca sīlasamādhipaññāvasenāti taṃ dassetuṃ
“sīlakhandhāvāra”ntiādi vuttaṃ. Yathābhirucitenāti dibbavihārādīsu yena yena
attano abhirucitena vihārena.

Pokkharasātivatthuvaṇṇanā

255. Manteti irubbedādimaṇṭasatthe. Pokkhare kamale sayamāno nisīdīti
pokkharasātī. Sāti vuccati samasaṇṭhānaṃ, pokkhare saṇṭhānāvayave jātoti
“pokkharasātī”tipi vuccati. Setapokkharasadisoti setapadumavaṇṇo. Suvattitāti
vaṭṭabhāvassa yuttaṭṭhāne suṭṭhu vaṭṭulā. Kāḷavaṇṇatilakādīnaṃ abhāvena
suparisuddhā.

Imassa brāhmaṇassa kīdiso pubbayogo, yena naṃ bhagavā anuggaṇhituṃ taṃ
ṭhānaṃ upagatoti āha “ayaṃ panā”tiādi. Padumagabbhe nibbatti tenāyaṃ
saṃsedajo jāto. Na pupphatīti na vikaṣati. Rajatabimbakanti rūpiyamayaṃ rūpakaṃ.

Ajjhāvasatīti ettha adhi-saddo issariyatthadīpano, āsaddo mariyādatthoti dassento
“abhibhavitvā”tiādimāha. Tehi yuttattā hi ukkaṭṭhanti upayogavacanaṃ, tenāha
“upasaggavasenā”tiādi. Yāya mariyādāyāti yāya avatthāya. Nagarassa vatthunti
“ayaṃ khaṇo, sumuhuttaṃ mā atikkamī”ti rattivibhāyanaṃ anurakkhantā rattiyaṃ
ukkā tṭhapetvā ukkāsu jalamānāsu nagarassa vatthuṃ aggahesuṃ, tasmā ukkāsu
tṭhitāti ukkaṭṭhā, ukkāsu vijjotayantīsu tṭhitā patitṭhitāti mūlavibhujādipakkhepena
saddasiddhi veditabbā, niruttinayena vā ukkāsu tṭhitāsu tṭhitā āsīti ukkaṭṭhā. Apare
pana bhaṇanti “bhūmibhāgasampattiyā, upakaraṇasampattiyā, manussasampattiyā
ca taṃ nagaraṃ ukkaṭṭhagūṇayogato ukkaṭṭhāti nāmaṃ labhī”ti. Tassāti
“ukkaṭṭha”nti upayogavasena vuttapadassa. Anupayogattāti visesanabhāvena
anupayuttattā. Sesapadesūti “sattussada”ntiādipadesu. Yathāvidhi hi anupayogo
purimasmim. Tatthāti “upasaggavasenā”tiādinā vuttavidhāne. “Saddasatthato

pariyesitabba’’nti etena saddalakkhaṇānugato vāyaṃ saddappayogoti dasseti.
Upaanuadhiāitievampubbake vasanakiriyāṭṭhāne upayogavacanameva pāpuṇātīti
saddavidū icchanti.

Ussadatā nāmettha bahulatāti, taṃ bahulataṃ dassetuṃ ‘’bahujana’’ntiādi vuttaṃ.
Gahetvā posetabbaṃ posāvaniyaṃ. Āvijjhivāti parikkhipitvā.

Raṇṇā viya bhuñjitabbanti vā rājabhoggaṃ. Raṇṇo dāyabhūtaṃ kulaparamparāya
yogyabhāvena rājato laddhadāyabhūtaṃ. Tenāha ‘’dāyajjanti attho’’ti. Rājanīhārena
paribhuñjitabbato uddhaṃ paribhogalābhassa seṭṭhadeyyatā nāma natthīti āha
’’chattaṃ ussāpetvā rājasāṅkhepena bhuñjitabba’’nti. ‘’Sabbhaṃ chejjabhejja’’nti
sariradaṇḍadhaṇaḍḍādi bhedaṃ sabbhaṃ daṇḍamāha. Nadītitthapabbatādisūti
nadītitthapabbatapādagāmadvāraṭṭavimukhādīsu. ‘’Rājadāya’’nti imināva raṇṇo
dinnabhāve siddhe ‘’raṇṇā pasenadinā kosalena dinna’’nti vacanaṃ kimatthiyanti
āha ‘’dāyakarājādīpanattha’’ntiādi. Nissatṭhapariccattanti muttacāgavasena
pariccattaṃ katvā. Evañhi taṃ seṭṭhadeyyaṃ uttamadeyyaṃ jātaṃ.

Upalabhīti savanavasena upalabhīti imamatthaṃ dassento ‘’sotadvāra...pe...
aññāsī’’ti āha. Avadhāraṇaphalattā sabbampi vākyāṃ antogadhāvadhāraṇanti āha
’’padapūraṇamatte nipāto’’ti. ‘’Avadhāraṇatthe’’ti pana iminā itṭhatovadhāraṇatthaṃ
kho-saddaggahaṇanti dasseti. ‘’Assosī’’ti padaṃ kho-sadde gahite tena
phullitamaṇḍitaṃ viya hontaṃ pūritaṃ nāma hoti, tena ca purimapakchimapaḍāni
siliṭṭhāni honti, na tasmiṃ aggahiteti āha ‘’padapūraṇena
byañjanasiliṭṭhatāmattamevā’’ti. Matta-saddo visesanivattiattho, tenassa
anattahantaradīpanatā dassitā hoti, eva-saddena pana byañjanasiliṭṭhatāya
ekantikatā.

Samitapāpattāti accantaṃ anavasesato savāsanaṃ samitapāpattā. Evañhi
bāhirakavirāgasekkhāsekkhapāpasamanato bhagavato pāpasamaṇaṃ visesitaṃ hoti,
tenāha vuttañhetantiādi. Anekattattā nipātānaṃ idha anussavattho adhippetoti āha
’’khalūti anussavatthe nipāto’’ti. Ālapanamattanti piyālāpavacanamatthaṃ.
Piyasamudāhāro hete ‘’bho’’ti vā ‘’āvuso’’ti vā ‘’devānaṃ piyā’’ti vā. Gottavasenāti
ettha gaṃ tāyatīti gottaṃ. Gotamoti hi pavattamānaṃ vacanaṃ, buddhiñca tāyati
ekaṃsikasāyātāya rakkhatīti gottaṃ. Yathā hi buddhi ārammaṇabhūtena atthena
vinā na vattati, evaṃ abhidhānaṃ abhidheyyabhūtena, tasmā so gottasaṅkhāto attho
tāni tāyati rakkhatīti vuccati. Ko pana soti? Aññakulaparamparāsādhāraṇaṃ tassa
kulassa ādipurisasamudāgataṃ taṃkulapariyāpannasādhāraṇaṃ sāmāññarūpanti
daṭṭhabbaṃ. Ettha ca ‘’samaṇo’’ti iminā sarikkhakajanehi bhagavato bahumatabhāvo
dassito samitapāpatākittanato. ‘’Gotamo’’ti iminā lokiyajanehi
ulārakulasambhūtatādīpanato.

Uccākulaparidīpanaṃ uditoditavipulakhattiyakulavibhāvanato. Sabbakhattiyānañhi
ādibhūtamahāsammatamahārājato paṭṭhāya asambhinnaṃ ulāratamaṃ
sakyarājakulaṃ. Kenaci pārijuṇṇenāti ñātipārijuṇṇabhogapārijuṇṇādinā kenaci
pārijuṇṇena pārihāniyā. Anabhibhūto anajjhotthato. Tathā hi tassa kulassa na kiñci
pārijuṇṇaṃ lokanāthassa abhijātiyaṃ, atha kho vaḍḍhiyeva. Abhinikkhamane ca
tatopi samiddhatamabhāvo loke pākaṭo paññāto. Iti ‘’sakyakulā pabbajito’’ti idaṃ
vacanaṃ bhagavato saddhāpabbajitabhāvadīpanaṃ vuttaṃ mahantaṃ
ñātiparivaṭṭaṃ, mahantañca bhogakkhandhaṃ pahāya pabbajitabhāvasiddhito.
Sundaranti bhaddakaṃ. Bhaddakatā ca passantassa hitasukhāvahabhāvena

veditabbāti āha atthāvahaṃ sukhāvahanti. Tattha atthāvahanti
 diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthasaṃhitāvahaṃ. Sukhāvahanti
 yathāvuttatividhasukhāvahaṃ. Tathārūpānanti tādisānaṃ. Yādisehi pana guṇehi
 bhagavā samannāgato, tehi catuppaṃāṇikassa lokassa sabbathāpi accantāya
 saddhāya pasādanīyo tesam yathābhūtasabhāvattāti dassento yathārūpotiādimāha.
 Tattha yathābhūtaṃ...pe... arahatanti iminā dhammappamāṇānaṃ,
 lūkhappamāṇānaṃca sattānaṃ bhagavato pasādāvahataṃ dasseti. Taṃ dassaneneva
 ca itaresampi atthato pasādāvahatā dassitā hotīti daṭṭhabbaṃ tadavinābhāvato.
 Dassanamattampi sādhu hotīti ettha kosiyaṣakuṇavattum kathetabbam.

Ambaṭṭhamāṇavakathāvaṇṇanā

256. Mante parivattetīti vede sajjhāyati, pariyāpuṇātīti attho. Mante dhāretīti
 yathāadhīte mante asammuṭṭhe katvā hadaye ṭhapeti oṭṭhapahatakaraṇavasena, na
 atthavibhāvanavasena.

Sanighaṇḍukeṭubhānanti ettha vacanīyavācakahāvena atthaṃ saddaṃca nikhaḍati
 bhindati vibhajja dassetīti nikhaṇḍu, sā eva idha kha-kārassa gha-kāraṃ katvā
 “nighaṇḍū”ti vutto. Kiṭayati gameti ñāpeti kiriyādivibhāgaṃ, taṃ vā
 anavasesapariyādānato gamento pūretīti keṭubhaṃ. Vevacanappakāsakanti
 pariyāyasaddadīpaṃ, ekekassa atthassa anekapariyāyavacanavibhāvakanti attho.
 Nidassanamattañcetam anekesampi atthānaṃ
 ekasaddavacanīyatāvibhāvanavasenapi tassa ganthassa pavattattā.
 Vacībhedādilakkhaṇā kiriyā kappīyati etenāti kiriyākappo, so pana
 vaṇṇapadasambandhapadatthādivibhāgato bahuvikappoti āha
 “kiriyākappavikappo”ti. Idaṃca mūlakiriyākappagantham sandhāya vuttaṃ. So hi
 sataṣaṣaparimāṇo nayacariyādīpakaraṇam. Ṭhānakaraṇādivibhāgato,
 nibbācanavibhāgato ca akkharā pabhedīyanti etehīti akkharappabhedā,
 sikkhāniruttiyo. Etesanti vedānaṃ.

Te eva vede padaso kāyatīti padako. Taṃ taṃ saddaṃ tadatthaṃca byākaroti
 byācikkhati etenāti byākaraṇam, saddasattham. Āyatim hitam tena loko na yatati na
 ṭhatīti lokāyatham. Tañhi gantham nissāya sattā puññakiriyāya cittampi na uppādentī.

Vayatīti vayo, ādimajjhapariyosānesu katthaci aparikilamanto avitthāyanto te ganthe
 sandhāreti pūretīti attho. Dve paṭisedhā pakatim gamentīti dassento “avayo na
 hotī”ti vatvā tattha avayaṃ dassetuṃ “avayo nāma...pe... na sakkotī”ti vuttaṃ.
 “Anuññāto”ti padassa kammaśādhānavasena, “paṭiññāto”ti pana padassa
 kattusādhānavasena attho veditabboti dassento “ācariyā”tiādimāha.
 Ācariyaparamparābhataṃ ācariyakaṃ. Garūti bhāriyam attānaṃ tato mocetvā
 gamanaṃ dukkaraṃ hoti. Anattopī uppajjati nindābyārosaupārambhādi.

257. “Abbhuggato”ti ettha abhisaddayogena itthambhūtākhyānatthavaseneva
 upayogavacanaṃ.

258. Lakkhaṇānīti lakkhaṇadīpanāni mantapadāni. Antaradhāyantīti na kevalam
 lakkhaṇamantānīyeva, atha kho aññānīpi brāhmaṇānaṃ ñāṇabalābhāvena
 anukkamena antaradhāyanti. Tathā hi vadanti “ekasataṃ addhāriyam sākā
 saṣaṣavattako sāmā”tiādi. Paṇidhi ...pe... mahatoti ettha paṇidhimahato

samādānamahatoti ādinā paccekam mahanta-saddo yojetabbo. Paṇidhimahantatādi cassa buddhavaṃsacariyāpiṭṭakavaṇṇanādivasena veditabbo. Niṭṭhāti nipphattiyo. Bhavabhedeti bhavavisesa. Ito ca etto ca byāpetvā ṭhitatā visaṭabhāvo.

Jātisāmaññatoti lakkhaṇajātiyā lakkhaṇabhāvamattena samānabhāvato. Yathā hi buddhānaṃ lakkhaṇāni suvisadāni, suparibhūtaṇi, paripuṇṇāni ca honti, na evaṃ cakkavattīnaṃ, tenāha “na teheva buddho hotī”ti. Abhirūpatā, dīghāyukatā, appātaṅkatā, brāhmaṇādīnaṃ piyamanāpatāti imehi catūhi acchariyasabhāvehi. Dānaṃ, piyavacanaṃ, atthacariyā, samānattatāti imehi catūhi saṅgahavattūhi. Rañjanatoti pītijananato. Cakkaṃ cakkaratanaṃ vatteti pavattetīti cakkavattī. Sampatticakkehi sayamaṃ vattati, tehi ca paramaṃ sattanikāyaṃ vatteti pavattetīti cakkavattī. Parahitāvaho iriyāpathacakkānaṃ vatto vattanaṃ etassa, etthāti vā cakkavattī. Appaṭihataṃ vā āṇasaṅkhātaṃ cakkaṃ vatteti cakkavattī. Khattiyamaṇḍalādisaññitaṃ cakkaṃ samūhaṃ attano vasa vatteti cakkavattī cakkavattivattasaṅkhātaṃ dhammaṃ carati, cakkavattivattasaṅkhāto dhammo etasmiṃ atthāti vā dhammiko. Dhammato anapetattā dhammo rañjanaṭṭhena rājāti dhammarājā. “Rājā hoti cakkavattī”ti vuttattā “cāturato”ti padaṃ catudīpissarataṃ vibhāvetīti āha “catusamuddaantāyā”tiādi. Tattha “catuddīpavibhūsitāyā”ti avatvā “catubbidhā”ti vidhaggahaṇaṃ taṃtaṃparittadīpānampi saṅgahatthanti daṭṭhabbaṃ. Kopādīti ādi-saddena kāmamohamānamadādi ke saṅgaṇhāti. Vijitāvīti vijitavā. Kenaci akampiyatṭhena janapade thāvariyaṃ patto, daḷhabhattibhāvato vā, janapado thāvariyaṃ patto etthāti janapadatthāvariyaṃ patto.

Cittikatabhāvādināpi cakkassa ratanaṭṭho veditabbo. Esa nayo sesesupi. Ratinimittatāya vā cittikatādibhāvassa ratijanaṇaṭṭhena ekasaṅgahatāya viṣuṃ aggahaṇaṃ. Imehi pana ratanehi rājā cakkavattī yaṃ yamatthaṃ paccaṇubhoti, taṃ taṃ dassetuṃ “imesu paṇā”tiādi vuttaṃ. Ajitaṃ jināti mahesakkhataṃvattaniyakammaṇissandabhāvato. Vijite yathāsukhaṃ anuvicarati hatthiratanāṃ assaratanañca abhiruhitvā tesāṃ ānubhāvena antopātarāseyeva samuddapariyantaṃ pathaviṃ anusamāyāyitvā rājadhānimeva paccāgamanato. Pariṇāyakaratanena vijitamanurakkhati tena tattha tattha kātabbakicassa saṃvidhānato. Avasesehīti maṇiratanaitthiratanagahapatiratanehi. Tattha maṇiratanena yojanappamaṇe padese andhakāraṃ vidhamitvā ālokadassanādinā sukhamanubhavati, itthiratanena atikkantaṃanusakarūpasampattidassanādivasena, gahapatiratanena icchicchitamaṇikanakaraṇatādīdhanapaṭilābhavasena.

Ussāhasattiyogo tena kenaci appaṭihatāṇācakkabhāvasiddhito pacchimenāti pariṇāyakaratanena. Tañhi sabbarājakkicesu kusalaṃ avirajjhanayogaṃ, tenāha “mantasattiyogo”ti. Hatthiassaratanānaṃ mahānubhāvatāya kosasampattiyāpi pabhāvasampattisiddhito “hatthi...pe... yogo”ti vuttaṃ. tividhasattiyogaphalaṃ paripuṇṇaṃ hotīti sambandho. Sesehīti sesehi pañcahi ratanehi.

Adosakusalamūlajanitakammānubhāvenāti adosasaṅkhātena kusalamūlena sahaṇatādīpaccayavasena uppāditakammaṇṇa ānubhāvena sampajjanti sommataratanajātikattā. Majjhimāni maṇiitthigahapatiratanāni. Alobha...pe... kammānubhāvena sampajjanti uḷārassa dhanassa, uḷāradhanapaṭilābhakāraṇassa ca pariccāgasampadāhetukattā. Pacchimanti pariṇāyakaratanānaṃ. Tañhi amoha...pe... kammānubhāvena sampajjati mahāpaññeneva cakkavattirājakkicassa pariṇetabbattā. Upadeso nāma savisesaṃ sattannaṃ ratanānaṃ vicāraṇavasena pavatto kathābandho.

Saraṇato paṭipakkhavidhamanato sūrā, tenāha “abhīrukajātikā”ti. Asure vijinitvā ṭhitattā vīro, sakko devānaṃ indo. Tassa aṅgaṃ devaputto senaṅgabhāvatoti vuttaṃ “vīraṅgarūpāti devaputtasadisakāyā”ti. “Eke”ti sārasamāsācariyamāha. Sabhāvoti sabhāvabhūto attho. Vīrakāraṇanti vīrabhāvakāraṇaṃ. Vīriyamayasarīrā viyāti saviggahavīriyasadisā, saviggahaṃ ce vīriyaṃ siyā taṃsadisāti attho. Nanu rañño cakkavattissa paṭisenā nāma natthi, ya’massa puttā pamaddeyyuṃ, atha kasmā parasenappamaddanāti vuttanti codanaṃ sandhāyāha sacetiādi, tena parasenā hotu vā mā vā te pana evaṃ mahānubhāvāti dasseti. Dhammenāti katupacitena attano puññadhammena. Tena hi sañcoditā pathaviyaṃ sabbarājāno paccuggantvā “svāgataṃ te mahārājā”ti ādiṃ vatvā attano rajjaṃ rañño cakkavattissa niyyāntenti, tena vuttaṃ “so imaṃ...pe... ajjhāvasatī”ti. Aṭṭhakathāyaṃ pana tassa yathāvuttassa dhammassa cirataraṃ vipaccituṃ paccayabhūtaṃ cakkavattivattasamudāgataṃ payogasampattisaṅkhātaṃ dhammaṃ dassetuṃ “pāṇo na hantabbotiādinaṃ pañcasīladhammena”ti vuttaṃ. Evañhi “adaṇḍena asatthenā”ti idaṃ vacanaṃ suṭṭhuturaṃ samatthitaṃ hotīti. Yasmā rāgādayo pāpadhammā uppajjamānā sattasantānaṃ chādetvā pariyanandhitvā tiṭṭhanti kusalappavattiṃ nivārenti, tasmā te “chadanā, chadā”ti ca vuttā. Vivaṭetvāti vigametvā. Pūjārahata vuttā “arahatīti araha”nti. Tassā pūjārahatāya. Yasmā sammāsambuddho, tasmā arahanti. Buddhatahetubhūtā vivaṭṭacchadatā vuttā savāsanasabbakilesappahānapubbakattā buddhabhāvassa.

Arahaṃ vaṭṭābhāvenāti phalena hetuanumānadassanaṃ. Sammāsambuddho chadanābhāvenāti hetunā phalānumānadassanaṃ. Hetudvayaṃ vuttaṃ “vivaṭṭo vicchado cā”ti. Dutiyena vesārajjenāti “khīṇāsavassa te paṭijānato”tiādinaṃ vuttena vesārajjena. Purimasiddhīti purimassa padassa atthasiddhīti attho. Paṭhamenāti “sammāsambuddhassa te paṭijānato”tiādinaṃ vuttena vesārajjena. Dutiyasiddhīti dutiyassa padassa atthasiddhi, buddhatthasiddhīti attho. Tatiyacatutthehīti “ye kho pana te antarāyikā dhammā”tiādinaṃ, “yassa kho pana te atthāyā”tiādinaṃ ca vuttehi tatiyacatutthehi vesārajjehi. Tatiyasiddhīti vivaṭṭacchadanatāsiddhi yāthāvato antarāyikaniyyānikadhammāpadesena hi satthu vivaṭṭacchadanabhāvo loke pākaṭo ahosi. Purimaṃ dhammacakkhūṃ purimapadaṃ bhagavato dhammacakkhūṃ sādheti kilesārīnaṃ, saṃsāracakkassa ca arānaṃ hatabhāvadīpanato. Dutiyaṃ padaṃ buddhacakkhūṃ sādheti sammāsambuddhasseva taṃsabbhāvato. Tatiyaṃ padaṃ samantacakkhūṃ sādheti savāsanasabbakilesappahānadīpanato. “Sammāsambuddho”ti hi vatvā “vivaṭṭacchado”ti vacanaṃ buddhabhāvāvahameva sabbakilesappahānaṃ vibhāveti. “Sūrabhāva”nti lakkhaṇavibhāvane visadaññaṇataṃ.

259. Evaṃ bhoti ettha evanti vacanasampaṭicchane nipāto.

Vacanasampaṭicchanañcetta “tathā mayaṃ taṃ bhavantaṃ gotamaṃ vedissāma, tvaṃ mantānaṃ paṭiggahetā”ti ca evaṃ pavattassa pokkharasātino vacanassa sampaṭiggahoti āha. “Sopi tāyā”tiādi. Tattha tāyāti tāya yathāvuttāya samuttejanāya. Ayānabhūminti yānassa abhūmiṃ. Divāpadhānikāti divāpadhānānuyūñjanakā.

260. Yadi pi pubbe ambaṭṭhakulaṃ appaṇṇātaṃ, tadā pana paññāyatīti āha “tadā kirā”tiādi. Aturitoti avegāyanto.

261. Yathā khamanīyādīni pucchantoti yathā bhagavā “kacci vo māṇavā khamanīyaṃ, kacci yāpanīya”ntiādinaṃ khamanīyādīni pucchanto tehi māṇavehi saddhiṃ paṭhamam pavattamodo ahosi pubbabhāsītāya tadanukaraṇena evaṃ tepi

māṇavā bhagavatā saddhiṃ samappavattamodā ahesunti yojanā. Taṃ pana samappavattamodataṃ upamāya dassetuṃ “sītodakaṃ viyā”tiādi vuttaṃ. Tattha sammoditanti saṃsanditaṃ. Ekībhāvanti sammodanakiriyāya samānataṃ. Khamanīyanti “idaṃ catucakkaṃ navadvāraṃ sarīrayantaṃ dukkhabahulatāya sabhāvato dussahaṃ kacci khamituṃ sakkuṇeyya”nti pucchanti, yāpanīyanti āhārādipaccayapaṭibaddhavuttikaṃ cirappabandhasaṅkhātāya yāpanāya kacci yāpetuṃ sakkuṇeyyaṃ. Sīsarogādiābhādhābhāvena kacci appābādhaṃ, dukkhajīvikābhāvena kacci appātaṅkaṃ, taṃtaṃkiccakaraṇe uttānasukhatāya kacci lahuṭṭhānaṃ, tadanurūpabalayogato kacci balaṃ, sukhavihārasabbhāvena kacci phāsuvihāro atthīti sabbattha kacci-saddaṃ yojetvā attho veditabbo. Balappattā pīti pītiyeva. Taruṇapīti pāmojjaṃ. Sammodanaṃ janeti karotīti sammodanikaṃ tadeva sammodanīyaṃ. Sammoditabbato sammodanīyanti idaṃ pana atthaṃ dassetuṃ vuttaṃ “sammodituṃ yuttabhāvato”ti. Saritabbabhāvato anussaritabbabhāvato “saraṇīya”nti vattabbe “sāraṇīya”nti dīghaṃ katvā vuttaṃ. “Suyyamaṇasukhato”ti āpāthamadhuratamāha, “anussariyaṃ mānasukhato”ti vimaddaramaṇīyataṃ. “Byañjanaparisuddhatāyā”ti sabhāvaniruttibhāvena tassā kathāya vacanacāturiyamāha, “atthaparisuddhatāyā”ti atthassa nirupakkilesataṃ. Anekehi pariyāyehīti anekehi kāraṇehi.

Apasādessāmīti maṅkuṃ karissāmi. Kaṇṭhe olambetvāti ubhosu khandhesu sātakaṃ āsajjetvā kaṇṭhe olambitvā. Dussakaṇṇaṃ gahetvāti nivatthasātākassa dasākoṭiṃ ekena hatthena gahetvā. Caṅkamaṃ abhiruhitvāti caṅkamituṃ ārabhitvā. Dhātusamatāti rasādidhātūnaṃ samāvatthata, arogatāti attho. Anācārabhāvasāraṇīyanti anācārabhāvena saraṇīyaṃ. “Anācāro vatāya”nti saritabbakaṃ.

262. “Bhavaggaṃ gahetukāmo viyā”tiādi asakkuṇeyyattā dukkaraṃ kiccaṃ ārabhatīti dassetuṃ vuttaṃ. Asakkuṇeyyañhetuṃ sadevakenāpi lokena, yadidaṃ bhagavato apasādanaṃ, tenāha “atthāne vāyamatī”ti. Ayaṃ bālo “mayi kiñci akathente mayā saddhiṃ kathetumpi na visahatī”ti mānameva paggaṇhissati, kathente pana kathāpasaṅgenassa jātigotte vibhāvite mānaniggaho bhavissatīti bhagavā “evaṃ nu te”tiādimāha. Tena vuttaṃ “atha kho bhagavā”tiādi. Ācārasamācārasikkhāpanena ācariyā, tesam pana ācariyānaṃ pakaṭṭhā ācariyāti pācariyā yathā papitāmahoti, tenāha “ācariyehi ca tesam pācariyehi cā”ti.

Paṭhamaiḃbhavādvāṇṇanā

263. Tīsu iriyāpathesūti tṭhānagamananisaṃjāsu. Kathāpaḷāsanti kathāvasena yugaggāhaṃ. Sayānena ācariyena saddhiṃ sayānassa kathā nāma ācāro na hoti, taṃ itarehi sadisaṃ katvā kathanaṃ idha kathāpaḷāso.

Tassa pana yaṃ anācārabhāvavibhāvanaṃ satthārā ambaṭṭhena saddhiṃ kathentena kataṃ, taṃ saṅgītiānāruḷhaṃ paramparābhatanti upari pāḷiyā sambandhabhāvena dassento “tato kirā”tiādimāha. Muṇḍakā samaṇakāti ca garahāyaṃ ka-saddo, tenāha “hīlento”ti. Ibhasa payogo ibho uttarapadalopena, taṃ ibhaṃ arahantīti ibbhā. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yathā ibho hatthivāhanabhūto parassa vasena vattati, na attano, evaṃ etepi brāhmaṇānaṃ sussusakā suddā parassa vasena vattanti, na attano, tasmā ibhasadisapayogatāya ibbhāti. Te pana kuṭumbikatāya gharavāsino gharassāmikā hontīti āha “gahapatikā”ti. Kaṇhāti kaṇhajātikā. Dijā eva hi suddhajātikā, na itareti tassa adhippāyo, tenāha “kāḷakā”ti.

Mukhato nikkhantāti brāhmaṇānaṃ pubbapurisā brahmuno mukhato nikkhantā, ayaṃ tesaṃ paṭhamuppatṭi adhippāyo. Sesapadesupi eseva nayo. “Samaṇā piṭṭhipādato”ti idaṃ panassa “mukhato nikkhantā”tiādivacanatopi ativiya asamavekkhitavacanāṃ catuvaṇṇapariyāpannasseva samaṇabhāvasambhavato. Aniyametvāti avisesetvā, anuddesikabhāvenāti attho.

Mānussayavasena kathetīti mānussayaṃ avassāya attānaṃ ukkaṃsento, pare ca vambhento “muṇḍakā”ti ādiṃ katheti. Jānāpemiṃti jātigottassa pamāṇaṃ yāthāvato vibhāvanena pamāṇaṃ jānāpemiṃti. Attho etassa atthīti atthikaṃ daṇḍikañāyena.

“Yāyeva kho panatthāyā”ti itthilingavasena vuttanti vadanti, taṃ parato “purisalingavasenevā”ti vakkhamānattā yuttaṃ. Yāya atthāyāti vā pullingavaseneva tadatthe sampadānavacanāṃ, yassa atthassa atthāyāti attho. Assāti ambaṭṭhassa dassetvāti sambandho. Aññesanti aññesaṃ sādhurūpānaṃ. Santikaṃ āgatānanti guruṭṭhāniyānaṃ santikaṃ upagatānaṃ. Vattanti tehi caritabbaācāraṃ. Asikkhitoti ācāraṃ asikkhito. Tato eva appassuto. Bāhusaccañhi nāma yāvadeva upasamatthaṃ icchitabbaṃ, tadabhāvato ambaṭṭho appassuto asikkhito “avusito”ti viññāyati, tenāha “etassa hī”tiādi.

264. Kodhavasacittatāya asakamano. Mānanimmadanatthanti mānassa nimmadanatthaṃ. Uggiletvāti sinehapānena kilinnaṃ ubbamaṇaṃ katvā. Gottena gottanti tena vuttena purātanagottena idāni taṃ taṃ anavajjasaññitaṃ gottaṃ sāvajjato utṭhāpetvā uddharitvā. Sesapadesupi eseva nayo. Tattha gottaṃ ādipurisavasena, kulāpadoso, tadanvaye uppannaabhiññātapurisavasena veditabbo yathā “ādicco, maghadevo”ti. Gottamūlassa gārayhatāya amānavatthubhāvapavedanato “mānaddhajaṃ mūle chetvā”ti vuttaṃ. Ghaṭṭentoti omasanto.

Yasmiṃ mānussayakodhussayā aññamaññūpatthaddhā, so “caṇḍo”ti vuccatīti āha “caṇḍāti mānanissitakodhayuttā”ti. Kharāti cittena, vācāya ca kakkhaḷā. Lahukāti taruṇā. Bhassāti “sāhasikā”ti keci vadanti, “sārambhakā”ti apare. Samānāti hontā, bhavamānāti atthoti āha “santāti purimapadasseva vevacana”nti. Na sakkarontīti sakkāraṃ na karonti. Apacitikammanti paṇipātakamma nānulomanti attano jātiyā na anucchavikanti attho.

Dutiyaibbhavādavaṇṇanā

265. Kāmaṃ sakyaṛājakule yo sabbesaṃ buddhataro samattho ca, so eva abhisekaṃ labhati, ekacco pana abhisitto samāno “idaṃ rajjaṃ nāma bahukiccaṃ bahubyāpāra”nti tato nibbijja rajjaṃ vayasā anantarassa niyyāteti, kadāci sopi aññassāti tādise sandhāyāha “sakyāti abhisittarājāno”ti. Kulavaṃsaṃ jānantīti kaṇhāyanato paṭṭhāya paramparāgataṃ anussavavasena jānanti. Kulābhīmānino hi yebhuyyena paresaṃ uccāvacāṃ kulaṃ tathā tathā udāharanti, attano ca kulavaṃsaṃ jānanti, evaṃ ambaṭṭhopi. Tathā hi so parato bhagavatā pucchito vajirapāṇibhayena yāthāvato kathesi.

Tatiyaibbhavādavaṇṇanā

266. Khettaledḍḍunanti khetta kasanavasena naṅgalena utṭhāpitaledḍḍunaṃ. “Laṭukikā” icceva paññātā khuddakasakuṇikā laṭukikopamavaṇṇanāyaṃ “cātakasakuṇikā”ti vuttā. Kodhavasena laggitunti upanayhituṃ, āghātaṃ bandhitunti attho. “Amhe haṃsakoṇcamorasame karotī”ti iminā “na taṃ koci haṃso

vā”tiādivacanam saṅgītiṃ anāruḷhaṃ tadā bhagavatā vuttamevāti dasseti. “Evaṃ nu te”tiādivacanam, “avusitavāyevā”tiādivacanañca mānavasena samaṇena gotamena vuttanti maññatīti adhippāyenāha “nimmāno dāni jātoti maññamāno”ti.

Dāsiputtavādavaṇṇanā

267. Nimmādetīti a-kārassa ā-kāraṃ katvā niddesoti āha “nimmadetī”ti. Kāmaṃ gottam nāmetam pitito laddhabbam, na mātito na hi brāhmaṇānaṃ sagottāya āvāhavivāho icchito, gottanāmaṃ pana yasmā jātisiddham, na kittimaṃ, jāti ca ubhayasambandhinī, tasmā “mātāpettikanti mātāpitūnaṃ santaka”nti vuttaṃ. Nāmagottanti gottanāmaṃ, na kittimanāmaṃ, na guṇanāmaṃ vā. Tattha “kaṇhāyano”ti niruḷhā yā nāmapaṇṇatti, tam sandhāyāha “paṇṇattivasena nāmanti. Tam pana kaṇhaisito paṭṭhāya tasmim kulaparamparāvasena āgataṃ, na etasmiṃyeva niruḷhaṃ, tena vuttaṃ “paveṇīvasena gotta”nti. Gotta-padassa pana attho heṭṭhā vuttoyeva. Anussaratoti ettha na kevalaṃ anussaraṇaṃ adhippetam, atha kho kulasuddhivīmaṃsanavasenāti āha “kulakoṭiṃ sodhentassā”ti. Ayyaputtāti ayyikaputtāti āha “sāmīno puttā”ti. Disā okkākaraṇṇo antojātā dāsīti āha “gharadāsīyā putto”ti. Ettha ca yasmā ambaṭṭho jātiṃ nissāya mānatthaddho, na cassa yāthāvato jātiyā avibhāvitāya mānaniggaho hoti, mānaniggahe ca kate aparabhāge ratanattaye pasīdissati, na “dāsī”ti vācā pharusavācā nāma hoti cittassa saṇhabhāvato. Abhayasuttañcettha nidassanaṃ. Keci ca sattā agginā viya lohādayo kakkhaḷāya vācāya mudubhāvaṃ gacchanti, tasmā bhagavā ambaṭṭhaṃ nibbisevanaṃ kātukāmo “ayyaputtā sakyā bhavanti, dāsiputto tvamasi sakyāna”nti avoca.

Ṭhapentīti paññapenti, tenāha “okkāko”tiādi. Pabhā niccharati dantānaṃ ativiya pabhassarabhāvato.

Paṭhamakappikānanti paṭhamakappassa ādikāle nibbattānaṃ. Kira-saddo anussavatthe, tena yo vuccamānāya rājaparamparāya kesañci matibhedo, tam ulliṇgeti. Mahāsammataṃsāti “ayaṃ no rājā”ti mahājanena sammannitvā ṭhapitattā “mahāsammato”ti evaṃ sammataṃsa. Yaṃ sandhāya vadanti -

“Ādiccakulasambhūto, suvisuddhaguṇākaro;
Mahānubhāvo rājāsī, mahāsammatanāmako.

Yo cakkhubhūto lokassa, guṇaraṃsisamujjalo;
Tamonudo virocittha, dutiyo viya bhāṇumā.

Ṭhapitā yena mariyādā, loke lokahitesinā;
Vavatthitā sakkuṇanti, na vilaṇhayitum janā.

Yasassinaṃ tejassinaṃ, lokasīmānurakkhakaṃ;
Ādibhūtaṃ mahāvīraṃ, kathayanti ‘manū’ti ya”nti.

Tassa ca puttapaputtaparamparaṃ sandhāya -

“Tassa putto mahātejo, rojo nāma mahīpati;
Tassa putto vararojo, pavaro rājamaṇḍale.

Tassāsi kalyāṇaguṇo, kalyāṇo nāma atrajo;

Rājā tassāsi tanayo, varakalyāṇanāmako.

Tassa putto mahāvīro, mandhātā kāmabhoginam;
Aggabhūto mahindena, aḍḍharajjena pūjito.

Tassa sūnu mahātejo, varamandhātunāmako;
'Uposatho'ti nāmena, tassa putto mahāyaso.

Varo nāma mahātejo, tassa putto mahāvaro;
Tassāsi upavaroti, putto rājā mahābalo.

Tassa putto maghadevo, devatulyo mahīpati;
Caturāsītisahassāni, tassa puttaparamparā.

Tesaṃ pacchimako rājā, 'okkāko' iti vissuto;
Mahāyaso mahātejo, akhuddo rājamaṇḍale'ti.

Ādi tesaṃ pacchatoti tesaṃ maghadeva paramparabhūtānaṃ
kaḷārajanakapariyosānānaṃ anekasatasahassānaṃ rājūnaṃ aparabhāge okkāko
nāma rājā ahosi, tassa paramparābhūtānaṃ anekasatasahassānaṃ rājūnaṃ
aparabhāge aparo okkāko nāma rājā ahosi, tassa paramparabhūtānaṃ
anekasatasahassānaṃ rājūnaṃ aparabhāge punāparo okkāko nāma rājā ahosi, taṃ
sandhāyāha "tayo okkākavaṃsā ahesuṃ. Tesu tatiyaokkākassā'tiādi.

Sahasā varaṃ adāsinti puttadassanena somanassappatto sahasā avīmaṃsitvā
tuṭṭhiyā vasena varaṃ adāsiṃ, "yaṃ icchasi, taṃ gaṇhā'ti. Rajjaṃ pariṇāmetuṃ
icchatīti sā jantukumārassa mātā mama taṃ varadānaṃ antaraṃ katvā imaṃ rajjaṃ
pariṇāmetuṃ icchatīti.

Nappasaheyyāti na pariyatto bhaveyya.

Nikkhammāti gharāvāsato, kāmehi ca nikkhamitvā. Heṭṭhā cāti ca-saddena
"asītihatthe'ti idaṃ anukaḍḍhati. Tehīti migasūkarehi, maṇḍūkamūsikehi ca. Teti
sīhabyagghādayo, sappabhiḷārā ca.

Avasesāhi attano attano kaniṭṭhāhi.

Vaḍḍhamānānanti anādare sāmivacanaṃ. Kuṭṭharogo nāma sāsamasūrirogā viya
yebhuyyena saṅkamanasabhāvoti vuttaṃ "ayaṃ rogo saṅkamatīti cintetvā'ti.

Migasūkarādīnanti ādi-saddena vanacarasonādi ke saṅgaṇhāti.

Tasmiṃ nisinneti sambandho. Khattiyamāyārocanena attano khattiyabhāvaṃ
jānāpetvā.

Nagaraṃ māpehīti sāhāraṃ nagaraṃ māpehīti adhippāyo.

Kesaggahaṇanti kesaveṇibandhanaṃ. Dussaggahaṇanti vatthassa nivāsanākāro.

268. Attano upārambhamocanattāyāti ācariyena ambaṭṭhena ca attano attano upari
pāpetabbaupavādassa apanayanatthaṃ. Asmiṃ vacaneti "cattārome bho gotama
vaṇṇā'tiādinā attanā vutte, bhotā ca gotamena vutte "jātivāde'ti imasmiṃ
yathādhikāte vacane. Tattha pana yasmā vede vuttavidhināva tena paṭimantetabbaṃ
hoti, tasmā vuttaṃ "vedattayavacane'ti, "etasmiṃ vā dāsi puttavacane'ti ca.

270. Dhammo nāma kāraṇaṃ “dhammapaṭṭisambhidā”tiādīsu viya, saha dhammenāti sahadhammo, sahadhammo eva sahadhammikoti āha “sahetuko”ti.

271. Tasmā tadā paṭiññātattā. Tāsetvā pañhaṃ vissajjāpessāmīti āgato yathā taṃ saccakasamāgame. “Bhagavā ceva passati ambaṭṭho cā”ti ettha itaresaṃ adassane kāraṇaṃ dassetuṃ “yadi hī”tiādi vuttaṃ. Āvāhetvāti mantabalena ānetvā. Tassāti ambaṭṭhassa. Vādasāṅghaṭṭeti vācāsāṅghaṭṭe.

272. Tāṇanti gavesamānoti, “ayameva samaṇo gotamo ito bhayato mama tāyako”ti bhagavantamaṃyeva “tāṇa”nti pariyesanto upagacchanto. Sesapadadvayepi eseṇa nayo. Tāyatīti yathāupaṭṭhitabhayato pāleti, tenāha “rakkhatī”ti, etena tāṇa-saddassa kattusādhanaṭṭamāha. Yathupaṭṭhitena bhayena upadduto nilīyati etthāti leṇaṃ, upalayaṇaṃ, etena leṇa-saddassa adhikaraṇasādhanaṭṭamāha. “Saratī”ti etena saraṇa-saddassa kattusādhanaṭṭamāha.

Ambaṭṭhavaṃsakathāvaṇṇanā

274. Gaṅgāya dakkhiṇatoti gaṅgāya nadiyā dakkhiṇadisāya. Āvudhaṃ na parivattatīti saraṃ vāsattiādiṃ vā parassa upari khipitukāmassa hatthaṃ na parivattati, hatthe pana aparivattente kuto āvudhaparivattananti āha “āvudhaṃ na parivattatī”ti. So kira “kathaṃ nāmāhaṃ disāya dāsiyā kucchimhi nibbatto”ti taṃ hīnaṃ jātiṃ jigucchanto “handāhaṃ yathā tathā imaṃ jātiṃ sodhessāmī”ti niggaṭṭo, tenāha “idāni me manorathaṃ pūressāmī”tiādi. Vijjābalena rājānaṃ tāsetvā tassa dhītuyā laddhakālato paṭṭhāya myāyaṃ jātisodhitā bhavissatīti tassa adhippāyo. Ambaṭṭhaṃ nāma vijjanti sattānaṃ sarīre abbhaṅgaṃ ṭhapetīti ambaṭṭhāti evaṃ laddhanāmaṃ vijjaṃ, mantanti attho. Yato ambaṭṭhā etasmiṃ atthīti ambaṭṭhoti kaṇho isi paññāyittha, taṃbaṃsajātātāya ayaṃ māṇavo “ambaṭṭho”ti voharīyati.

Seṭṭhamante vedamanteti adhippāyo. Mantānubhāvena rañño bāhukkambhamattaṃ jātaṃ tena panassa bāhukkambhena rājā, “ko jānāti, kiṃ bhavissatī”ti bhīto ussaṅkī utrāso ahosi, tenāha “bhayena vedhamāno aṭṭhāsī”ti. Soṭṭhi bhaddanteti ādivacanaṃ avocuṃ. “Ayaṃ mahānubhāvo isi”ti maññaṃmānā.

Undriyissatīti vipakiriyaṃ, tenāha “bhijjissatī”ti. Mante parivattiteti bāhukkambhakamantassa paṭippassambhakavijjāsāṅkhāte mante “saro otaratū”ti parivattite. Evarūpānañhi mantānaṃ ekaṃseneva paṭippassambhakavijjā hontiyeva yathā taṃ kusumārakavijjānaṃ. Attano dhīto apavādamocanattaṃ tassa bhujissakaraṇaṃ. Tassānurūpe issariye ṭhapanattaṃ ulāre ca naṃ ṭhāne ṭhapesi.

Khattiyaseṭṭhabhāvaṇṇanā

275. Samassāsanatthamāha karuṇāyanto, na kulīnabhāvadassanatthaṃ, tenāha “atha kho bhagavā”tiādi. Brāhmaṇesūti brāhmaṇānaṃ samīpe, tato brāhmaṇehi laddhabbaṃ āsanādiṃ sandhāya “brāhmaṇānaṃ antare”ti vuttaṃ. Kevalaṃ saddhāya kātābbaṃ saddhaṃ, paralokagate sandhāya na tato kiñci apatthentena kātābanti attho, tenāha “matake uddissa katabhatte”ti. Maṅgalādiḥhatteti ādi-saddena ussavadevatārādhanaṃ saṅgaṇhāti. Yaññabhātteti pāpasāññaṃmādivasena katabhatte. Pāhunakānanti atithīnaṃ. Khattiyabhāvaṃ appatto ubhato sujātātābhāvato, tenāha “aparissuddhoti attho”ti.

276. Itthiṃ karitvāti ettha karaṇaṃ kiriyāsāmaññaṃvisayanti āha “itthiṃ pariyesitvā”ti. Brāhmaṇakaññaṃ itthiṃ khattiyakumārassa bhariyābhūtaṃ gahetvāpi khattiyāva seṭṭhā, hīnā brāhmaṇāti yojanā. Purisena vā purisaṃ karitvāti etthāpi eseṇa nayo. Pakaraṇeti rāgādivasena paduṭṭhe pakkhalite kāraṇe, tenāha “dose”ti. Bhassati niratthakabhāvena khipīyatīti bhassaṃ, chārikā.

277. Janitasminti kammakilesehi nibbatte. Jane etasminti vā janetasmim, manussesūti attho, tenāha “gottapaṭisārino”ti. Saṃsanditvāti ghaṭetvā, aviruddhaṃ katvāti attho.

Paṭhamabhāṇavāraṇṇanā nīṭṭhitā.

Vijjācaraṇakathāvaṇṇanā

278. Idaṃ vaṭṭatīti idaṃ ajjhenādi kattuṃ labbhati. Jātivādavinibaddhāti jātisannissitavāde vinibaddhā. Brāhmaṇasseva ajjhenajjhāpanayanājanādayoti evaṃ ye attukkaṃsanaparavambhanavasena pavattā, tato eva te mānavādapaṭibaddhā ca honti. Ye pana āvāhavivāhavinibaddhā, te eva sambandhattayavasena “arahasi vā maṃ tvaṃ, na vā maṃ tvaṃ arahasī”ti evaṃ pavattanakā.

Yatthāti yassaṃ vijjācaraṇasampattiyaṃ. Laggissāmāti olaggā antogadhā bhavissāmāti cintayimha. Paramatthato avijjācaraṇāniyeṇa “vijjācaraṇāni”ti gahetvā ṭhito paramatthato vijjācaraṇesu vibhajiyaṃānesu so tato dūrato apanīto nāma hotīti āha “dūrameva avakkhipi”ti. Samudāgamato pabhutītiādisamuṭṭhānato paṭṭhāya.

279. Tividhaṃ sīlanti khuddakādibhedhaṃ tividhaṃ sīlaṃ. Sīlavasenevāti sīlapariyāyeneva. Kiñci kiñcīti ahiṃsanādiyamaniyamalakkaṇaṃ kiñci kiñci sīlaṃ atthi. Tattha tattheva laggeyyāti tasmim tasmimyeva brāhmaṇasamayāsiddhe sīlamatte “caraṇa”nti laggeyya. Aṭṭhapi samāpattiyo caraṇanti niyyātītā honti rūpāvacaracatutthajjhānaniddeseneva arūpajjhānānampi niddiṭṭhabhāvāpattito niyyātītā nidassitā.

Catuapāyamukhakathāvaṇṇanā

280. Asampāpuṇantoti ārabhitvā sampattuṃ asakkonto. Avisahamānoti ārabhitumeva asakkonto. Khārīnti parikkhāraṃ. Taṃ pana vibhajitvā dassetuṃ “araṇi”tiādi vuttaṃ. Tattha araṇīti aggidhamanakaṃ araṇīdvayaṃ. Sujāti dabbī. Ādisaddena tidaṇḍatighaṭikādiṃ saṅgaṇhāti khārībharitanti khārīhi puṇṇaṃ. Nanu upasampannassa bhikkhuno sāsānikopi yo koci anupasampanno atthato paricārakova, kiṃ aṅgaṃ pana bāhirakapabbajiteti tattha visesaṃ dassetuṃ “kāmañcā”tiādi vuttaṃ. Vuttanayenāti “kappiyakaraṇa...pe... vattakaraṇavasena”ti evaṃ vuttena nayena. Paricārako hoti upasampannabhāvassa visiṭṭhabhāvato. “Navakoṭṭisahasāni”tiādinā vuttappabhedānaṃ anekasahasānaṃ saṃvaravinayānaṃ samādiyitvā vattanena uparibhūtā aggabhūtā sampadāti hi “upasampadā”ti vuccatīti. Guṇādhikopīti guṇehi ukkaṭṭhopi. Ayaṃ panāti vuttalakkaṇo tāpaso.

Tāpasā nāma kammavādikiriyāvādino, na sāsānassa paṭaṇṭibhūtā, yato nesam pabbajituṃ āgatānaṃ titthiyaparivāsena vināva pabbajjā anuññātāti katvā “kasmā panā”ti codanaṃ samuṭṭhapeti codako. Ācariyo “yasmā”tiādinā codanaṃ pariharati. “Osakkissatī”ti saṅkhepato vuttamatthaṃ vivarituṃ “imasmiñhi”tiādi vuttaṃ.

Khuradhārūpamanti khuradhārānaṃ matthakeneva akkamitvā gamanūpamaṃ.
Aññeti aññe bhikkhū. Aggīsālanti aggihuttasālaṃ. Nānādārūhīti
palāsadaṇḍādinānāvidhasamidhādārūhi.

Idanti “catudvāraṃ āgāraṃ katvā”tiādinā vuttaṃ. Assāti assa catutthassa
puggalassa. Paṭipattimukhanti kohaññaṃ paṭipattiyā mukhamattaṃ. So hi nānāvidhena
kohaññaṃ lokaṃ vimhāpento tattha acchati, tenāha “iminā hi mukhena so evaṃ
paṭipajjati”ti.

Khalādīsu manussānaṃ santike upatiṭṭhitvā vīhimuggatilaṃ āsādīni
bhikkhācariyāniyāmena saṅkaḍḍhitvā uñchanaṃ uñchā, sā eva cariyā vutti etesanti
uñchācariyā. Aggipakkena jīvantīti aggipakkikā, na aggipakkikā anaggipakkikā.
Uñchācariyā hi khalesu gantvā khalaggaṃ nāma manussehi diyyamānaṃ dhaññaṃ
gaṇhanti, taṃ ime na gaṇhantīti anaggipakkikā nāma jātā. Asāmapākāti
asayaṃpācakā. Asamuṭṭhinā muṭṭhipāsāṇena vattantīti asmamuṭṭhikā. Dantena
uppāṭitaṃ vakkalaṃ rukkhattaco dantavakkalaṃ, tena vattantīti dantavakkalikā.
Pavattaṃ rukkhādito pātitaṃ phalaṃ bhuñjantīti pavattaphalabhojino.
Jiṇṇapakkatāya paṇḍubhūtaṃ palāsaṃ, taṃsadisañca paṇḍupalāsaṃ, tena vattantīti
paṇḍupalāsikā, sayamṃpatitapupphaphalapattabhojino.

Idāni te aṭṭhavidhepi sarūpato dassetuṃ “tatthā”tiādi vuttaṃ. Saṅkaḍḍhitvāti
bhikkhācariyāvasena laddhadhaññaṃ ekajjhaṃ katvā.

Pariyeṭṭhi nāma dukkhāti paresaṃ gehato gehaṃ gantvā pariyetṭhi nāma
dīnavuttibhāvena dukkhā. Pāsāṇassa pariggaho dukkho pabbajitassāti vā danteheva
uppāṭetvā khādanti.

Imāhi catūhiyevāti “khārividhaṃ ādāyā”tiādinā vuttāhi catūhi eva tāpasapabbajjāhīti.

282. Apāye vināse niyutto āpāyiko. Tabbhāvaṃ paripūretuṃ asakkonto tena
aparipuṇṇo aparipūramāno, karaṇe cetaṃ paccattavacanaṃ, tenāha “āpāyikenāpi
aparipūramānenā”ti.

Pubbakaisibhāvānuyogavaṇṇanā

283. Dīyatīti datti, dattiyeva dattikanti āha “dinnaka”nti. Yadi brāhmaṇassa
sammukhībhāvo rañño na dātabbo, kasmāssa upasaṅkamaṃ na paṭikkhittanti āha
“yasmā panā”tiādi. Khetavijjāyāti nītisatthe. Payātanti saddhaṃ, sassatikaṃ vā,
tenāha “abhiharitvā dinna”nti. Kasmā bhagavā “rañño pasenadissa koslassa
dattikaṃ bhuñjati”tiādinā brāhmaṇassa mammavacanaṃ avocāti tattha kāraṇaṃ
dassetuṃ “idaṃ pana kāraṇa”ntiādi vuttaṃ.

284. Rathūpatthareti rathassa upari attharitaṃ padese. Pākaṭamantananti
pakāsabhūtaṃ mantanaṃ. Tañhi suddādīhi ñāyatīti na rahassamantanaṃ. Bhaṇatīti
api nu bhaṇati.

285. Pavattāroti pāvacaṇabhāvena vattāro, yasmā te tesāṃ mantānaṃ pavattakā,
tasmā āha “pavattayitāro”ti. Sudde bahi katvā raho bhāsitaṃ batṭhena mantā eva,
taṃtaṃ matthapaṭipattihetutāya padanti mantapadaṃ, anupanītāsādhāraṇatāya vā
rahassabhāvena vattabbaṃ hitakiriyāya adhigamupāyaṃ. Sajjhāyitanti
gāyanavasena sajjhāyitaṃ, taṃ pana udattānuddattādīnaṃ sarānaṃ
sampādanavaseneva icchitanti āha “sarasampattivaseṇā”ti. Aññesaṃ vuttanti
pāvacaṇabhāvena aññesaṃ vuttaṃ. Samupabyūḷhanti saṅgahetvā uparūpari

saññūlhaṃ. Rāsikatanti iruvedayajurvedasāmavedādivasena, tatthāpi paccekam mantabrahmādivasena, ajjhāyānuvākādivasena ca rāsikataṃ.

Tesanti mantānaṃ kattūnaṃ. Dibbena cakkhunā oloketvāti dibbacakkhuparibhaṇḍena yathākammūpagaññaṇena sattānaṃ kammassakatādiṃ paccakkhato dassanaṭṭhena dibbacakkhusadisena pubbenivāsaññaṇena atītakappe brāhmaṇānaṃ mantajjhenavidhiṇca oloketvā. Pāvacaṇena saha saṃsanditvāti kassapasammāsambuddhassa yaṃ vacanaṃ vaṭṭasannissitaṃ, tena saha aviruddhaṃ katvā. Na hi tesam vivaṭṭasannissito attho paccakkho hoti. Aparāpare panāti aṭṭhakādīhi aparā pare pacchimā okkākarājakālādīsu uppannā. Pakkhipitvāti aṭṭhakādīhi ganthitamantapadesu kilesasannissitapadānaṃ tattha tattha pade pakkhipanaṃ katvā. Viruddhe akaṃsūti brāhmaṇadhammikassuttādīsu āgatanayena saṃkilesikatthadīpanato paccanīkabhūte akaṃsu. Idhāti “tyāhaṃ mante adhīyāmi”ti etasmiṃ tṭhāne. Paṭiññaṃ aggahetvāti “taṃ kiṃ maññaṃ”ti evaṃ paṭiññaṃ aggahetvāva.

286. Nirāmagandhāti kilesāsucivasena vissagandharahitā. Anitthigandhāti itthīnaṃ gandhamattassapi avisahanena itthigandharahitā. Ettha ca “nirāmagandhā”ti etena tesam porāṇānaṃ brāhmaṇānaṃ vikkhambhitakilesataṃ dasseti, “anitthigandhā brahmacārino”ti etena ekavīhāritaṃ, “rajojalladharā”ti etena maṇḍanavibhūsanānuyogābhāvaṃ, “araññāyatane pabbatapādesu vasiṃsū”ti etena manussūpacāraṃ pahāya vivittavāsaṃ, “vanamūlaphalāhārā vasiṃsū”ti etena sālīmaṃsodanādīpanītāhārapaṭikkhepaṃ, “yadā”tiādinā yānavāhanapaṭikkhepaṃ, “sabbadisāsū”tiādinā rakkhāvaraṇapaṭikkhepaṃ, evaṇca vadanto micchāpaṭipadāpakkhikaṃ sācariyassa ambaṭṭhassa vuttiṃ upādāya sammāpaṭipadāpakkhikāpi tesam brāhmaṇānaṃ vutti ariyavinaye sammāpaṭipattiṃ upādāya micchāpaṭipadāyeva. Kutassa sallekhaṇapaṭipattiyuttatāti. “Evaṃ sute”tiādinā bhagavā ambaṭṭhaṃ santajjento niggaṇhātīti dasseti.

Veṭhakehīti veṭhakapaṭṭakāhi. Samantānagaranti nagarassa samantato. Katasudhākammaṃ pākārassa adbhobhāge tṭhānaṃ vuccatīti adhippāyo.

Dvelakkhaṇadassanavaṇṇanā

287. Na sakkotisaṅkucite iriyāpathe anavasesato tesam dubbibhāvanato. Gavesīti ñāṇena pariyesanamakāsi. Samānayīti ñāṇena saṅkalento sammā ānayaṃ samāhari. “Kaṅkhatī”ti padassa ākaṅkhatīti ayamatthoti āha “aho vata passeyyanti patthanam uppādetī”ti. Kicchatīti kilamati. “Kaṅkhatī”ti padassa pubbe āsisanattatam vatvā idānissa saṃsayattatameva vikappantaravasena dassento “kaṅkhāya vā dubbalā vimati vuttā”ti āha. Tīhi dhammehīti tippakārehi saṃsayadhammehi. Kālusiyabhāvoti appasannatāya hetubhūto āvilabhāvo.

Yasmā bhagavato kosohitaṃ sabbabuddhānaṃ āveṇikaṃ aññehi asādhāraṇaṃ vatthaguyhaṃ suvisuddhakañcanamaṇḍalasannikāsaṃ, attano saṇṭhānasannivesasundaratāya ājāneyyagandhahatthino varaṅgaparamacārubhāvaṃ, vikasamānatapaniyāravindasamujjalakesarāvattavilāsaṃ, sañjhāpabhānurañjitaḷaḷavanantarābhilakkhitasampunṇacandamaṇḍalasobhaṇca attano siriyā abhibhuyya virājati, yaṃ bāhirabbhantaramalehi anupakkilīṭṭhatāya, cirakālaṃ suparicita brahmacariyādhikāratāya, susaṇṭhitasaṇṭhānasampattiya ca,

kopīnampi santam akopīnameva, tasmā vuttam “bhagavato hī”tiādi. Pahūtabhāvanti puthulabhāvaṃ. Ettheva hi tassa saṃsayo, tanumudusukumāratādīsu panassa guṇesu vicāraṇā eva nāhosi.

288. Hirikaraṇokāsanti hiriyitabbaṭṭhānaṃ. Chāyanti paṭibimbaṃ. Kathaṃ kīdisanti āha “iddhiyā”tiādi. Chāyārūpakamattanti bhagavato paṭibimbarūpaṃ. Tañca kho buddhasantānato vinimuttattā rūpakamattaṃ bhagavato sarīraṇaṇasaṇṭhānāvayavaṃ iddhimayaṃ bimbakamattaṃ. Taṃ pana rūpakamattaṃ dassento bhagavā yathā attano buddharūpaṃ na dissati, tathā katvā dasseti. Ninnetvāti nīharitvā. Kallosīti pucchāvissajjane kusalo cheko asī. Tathākaraṇenāti kathinasūciṃ viya karaṇena. Etthāti pahūtajivhāya. Mudubhāvo pakāsito amuduno ghanasukhumabhāvāpādanatthaṃ asakkuṇeyyattā dīghabhāvo, tanubhāvo cāti daṭṭhabbaṃ.

291. “Atthacarakenā”ti iminā byatirekamukhena anattacarakatamyeva vibhāveti. Na aññatrāti na aññasmiṃ sugatiyanti attho. Upanetvā upanetvāti taṃ taṃ dosaṃ upanetvā upanetvā, tenāha “suṭṭhudāsādibhāvaṃ āropetvā”ti. Pātesīti pavaṭṭanavasena pātesi.

Pokkharasātibuddhūpasaṅkamanavaṇṇanā

293-296. Āgamā nūti āgato nu. Khoti nipātamattaṃ. Idhāti ettha, tumhākaṃ santikanti attho. Adhivāsetūti sādīyatu, taṃ pana sādīyanaṃ manasā sampaṭiggaho hotīti āha “sampaṭicchatū”ti.

297. Yāvadatthanti yāva attho, tāva bhojanena tadā katanti attho. Oñittanti āmisāpanayanena sucikatam, tenāha “hatthe ca pattañca dhovitvā”ti.

298. Anupubbiṃ kathanti anupubbaṃ kathetabbakathaṃ, tenāha “anupaṭipāṭikatha”nti. Kā pana sā? Dānādikathāti āha “dānānantaram sīla”ntiādi. Tena dānakathā tāva pacurajanesupi pavattiyā sabbasādhāraṇattā, sukarattā, sīle patiṭṭhānassa upāyabhāvato ca ādito kathetabbā. Pariccāgasīlo hi puggalo pariggahitavattūsu nissaṅgabhāvato sukheva sīlāni samādiyati, tattha ca suppatiṭṭhito hoti. Sīlena dāyakapaṭiggāhakasuddhito parānuggahaṃ vatvā parapīlānivattivacanato, kiriyadhammaṃ vatvā akiriyadhammavacanato, bhogasampattihetuṃ vatvā bhavasampattihetuvacanato ca dānakathānantaram sīlakathā kathetabbā, tañce dānasīlaṃ vaṭṭanissitaṃ, ayaṃ bhavasampatti tassa phalanti dassanatthaṃ imehi ca dānasīlamayehi paṇītapaṇītatarādibhedabhinnehi puññakiriyavattūhi etā cātumahārājikādīsu paṇītapaṇītatarādibhedabhinna aparimeyyā dibbabhogasampattiyo laddhabbāti dassanatthaṃ tadanantaram saggakathā. Svāyaṃ saggo rāgādīhi upakkilīṭṭho, sabbathānupakkilīṭṭho ariyamaggoti dassanatthaṃ saggānantaram maggo kathetabbo. Maggañca kathentena tadadhigamupāyasandassanatthaṃ saggapariyāpannāpi, pageva itare sabbepi kāmā nāma bahvādīnavā aniccā addhuvā vipariṇāmadhammāti kāmānaṃ ādīnavo, hīnā gammā pothujjanikā anariyā anattasañhitāti tesam okāro lāmakabhāvo, sabbepi bhavā kilesānaṃ vatthubhūtāti tattha saṃkilesa, sabbasaṃkilesavippamuttaṃ nibbānanti nekkhamme ānisamso ca kathetabboti ayamattho bodhitoti veditabbo. Maggoti cettha iti-saddena ādiatthadīpanato “kāmānaṃ ādīnavo”ti evamādīnaṃ saṅgahoti evamayaṃ atthavaṇṇanā katāti veditabbā. “Tassa uppattiākāradassanattha”nti kasmā vuttam, nanu maggaññaṃ asaṅkhatadhammārammaṇaṃ, na saṅkhatadhammārammaṇanti codanaṃ

sandhāyāha “tañhī”tiādi. Tattha paṭivijjhantanti asammohapaṭivedhavasena paṭivijjhantaṃ, tenāha “kiccavasenā”ti.

Pokkharasātiupāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

299. Ettha ca “diṭṭhadhammo”tiādi pāḷiyaṃ dassanaṃ nāma ñāṇadassanato aññampi atthi, tannivattanatthaṃ “pattadhammo”ti vuttaṃ. Patti ca ñāṇasampattito aññampi vijjatīti tato visesadassanatthaṃ “viditadhammo”ti vuttaṃ. Sā panesā viditadhammatā ekadesatopi hotīti nippadesato viditabhāvaṃ dassetuṃ “pariyogāḷhadhammo”ti vuttaṃ. Tenassa saccābhisambodhaṃyeva dīpeti. Maggañāṇaṇhi ekābhisamayavasena pariññādikiccaṃ sādheṇtaṃ nippadesena catusaccadhammaṃ samantato ogāḷhaṃ nāma hoti, tenāha “diṭṭho ariyasaccadhammo etenāti diṭṭhadhammo”ti. Tiṇṇā vicikicchāti sappatibhayakantārasadisā soḷasavatthukā, aṭṭhavatthukā ca tiṇṇā vitiṇṇā vicikicchā. Vigatā kathaṅkathāti pavattiādīsu. “Evaṃ nu kho, na nu kho”ti evaṃ pavattikā vigatā samucchinnā kathaṅkathā. Vesārajjappattoti sārājjakarāṇaṃ pāpadhammānaṃ pahīnattā, tappaṭipakkhesu ca sīlādiguṇesu suppatiṭṭhitattā vesārajjāṃ visāradabhāvaṃ veyyattiyaṃ patto adhigato. Sāyaṃ vesārajjappatti suppatiṭṭhitabhāvoti katvā āha “satthusāsane”ti. Attanā paccakkhato diṭṭhattā adhigatattā na paraṃ pacceti, na tassa paro paccetabbo atthīti aparappaccayo. Yaṃ panettha vattabbaṃ avuttaṃ, taṃ parato āgamiṣṣati. Sesāṃ suviññeyyameva.

Ambaṭṭhasuttavaṇṇanāya līnatthappakāsanā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 1. The Collection of the Long Discourses - Subcommentaries. 1. Subcommentary on the Chapter on the Aggregate of Morality. 3. Commentary on the Discourse to Ambaṭṭha Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org